

Geç Ortaçağ Avrupa'sında Kıyafet Kültürüne Genel Bir Bakış

A General Overview to the Clothing Culture in the Late Medieval Europe

Pınar Ülgen*
Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Özet

Tarihteki her unsur insan eseridir. Yani tarihi oluşturan unsur insandır. İnsanla ilgili her şey de tarihçileri ilgilendirir. Kıyafet kültürü de bu tür konulardandır ve de çok eski zamanlardan itibaren vardır. Giysinin anlamı da her toplumda farklıdır ve giysi, sadece bedeni örten bir nesne değildir. Aynı zamanda insanın bağlı olduğu sınıfı ve insanın kişiliğini anlatan en önemli unsurdur. Bu sosyal tarihte değişmeyen bir unsurdur. Her çağın kendi özellikleri çerçevesinde zaman zaman yeni şekillere bürünmüştür. Aynı durumu Ortaçağda da belirgin olarak hissetmekteyiz. Bu konu çok geniş ve kapsamlıdır. Ancak biz bu makalemizde Ortaçağın son dönemlerindeki kıyafet kültürünün genel özelliklerini ve diğer kültürlerle karşılaştırmalarına yer vererek aradaki etkileşimleri de anlatmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Geç Ortaçağlar, Kıyafet, Avrupa.

Abstract

Everything in the history is the monuments of human. Namely thing that is made history is human. The historians are interested with everything that is related to human. The clothing culture is one of the subjects like that and has been since the old times. The mean of dress is different in all societies and it is not only a thing that is covered the body. And also it is the most important factor that tell the personalities and class of people. This case is unchanging factor in the social history. It is sometimes formed by the facilities of the ages. We feel the same case certainly. This subject is very wide and comprehensive. So in this paper, we studied to tell the general facilities of the clothing culture and interaction among other cultures by giving some comparasions in the last period of the middle ages.

Key Words: Medieval, Late Middle Ages, Clothing, Europe.

GİRİŞ

Konumuz Ortaçağ dönemine ait kıyafet kültürü olunca her toplumun kendine özgü yönlerinin olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca toplumların birbirlerine benzer yönleri de her alanda var olduğu gibi kılık-kıyafet konusunda da mevcuttur. Bu nedenle aşağıdaki mısralar, konuya giriş için oldukça uygun olacaktır:

“Şimdi moda denilen şeyler,
Sizden önce de giyilmekteydi.
Çok eski zamanlarda da kullanılmıştı.
Ancak bunlar, artık yeni isimlerle adlandırılmaktadırlar.”.

Middleton'nun Mayorof
Quinborough (Gardiner, (Trz):3).

Tarihe baktığımız zaman her toplumun sosyal hayatını etkileyen ve daha doğrusu belirleyici unsurlarından biri olan giyim anlayışında farklılıklar görülmektedir. Batı'ya bakıldığında Avrupa'daki kıyafetlerde genel olarak feminen bir yapının olduğu dikkat çekmektedir. Kadınlar kadar erkekler de atkılı, kolyeli, parlak kumaşlı, ipekli, yünlü, kadifeli, brokarlı ve nakışlı kumaşlardan oluşan giysiler giyerlerdi. Zengin insanlar, kaliteli giysileri giyerken, soylular ise bu konuda kendilerini şımartacak kadar kıyafetlerine özen gösterirlerdi. Çünkü giyilen kıyafetler, bir nevi zenginlik ölçütü sayılmaktaydı. Kasaba ve kent halkı ise daha çok işçi konumunda olduklarından yaptıkları işlere uygun kıyafetler giyerlerdi (Comsan, 1989:621).

Yani kıyafet anlayışı insanların cinsiyetine, yaş ortalamalarına, yaşanılan ülkeye ve de en önemlisi mensup olunan toplumsal sınıflara bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

GEÇ ORTAÇAĞDA AVRUPA'DAKİ KIYAFET KÜLTÜRÜ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Her çağda olduğu gibi Ortaçağın her döneminde de moda günümüzdekine benzer şekilde değişkenlik göstermekteydi. Kıyafet, bir nevi o insanın kimliği gibiydi. Giyilen kıyafetler, biraz da sosyal niteliği anlatan birer işaretti. Yani o kişinin çalışan mı yoksa iş veren mi olduğunun yanı sıra aynı kişinin sınıfı gibi konular hakkında da bilgi verirdi. Örneğin zanaatkârlar, törenlerde üniformalar giyerlerdi. Bir fizikçi ya da bir cerrahın cüppesi, dalgalanan ve yere kadar uzanan ve de tıp usturlabı şeklindeki bir kemer kolye ile tamamlanmış şekildeydi. Rengi de kırmızı idi. Yahudiler, genellikle konik şekilli şapkalar takarlardı. Yahudilerin şapkalarına “Judenhat” veya “dairesel altın rozetli” anlamına gelen “roelle” ya da “rota” adı verilirdi (Comsan,1989: 621).

Kıyafetlerdeki moda, kişinin karakterine göre değişirdi. Canterbury loncasına bağlı olan insanlar, kendi mizaçlarına uygun olan kıyafetleri giyerlerdi. Terzi ve döşemeciler, kraliyet ailesine ait olunduğunu gösterecek gösterişli kıyafetler

hazırlarlardı. Dini ve laik yapıya göre hazırlanan bu kıyafetler, sosyal sınıfı anlatmaktaydılar. Modanın sosyal etkileri, XVI. yüzyıla ait bir eserde şöyle anlatılmaktadır:

“Eğer şanına ve sınıfına uygun olan son stil kıyafetleri giyebilirsene; sen eşek bile olsan, kesinlikle saygılı gülümseyişlerle karşılaşırın” (Comsan, 1989:622).

Bu da giyim unsurunun insanlara gösterilen saygıda ve de insanların size olan bakış açılarında ne kadar belirleyici olduğunun göstergesidir.

Hatta kraliyet mensuplarının giydiği kıyafetler, fiyatlar yönünden de farklıydı. Çünkü bu kıyafetlerin normal fiyatı ortalama olarak özellikle Alman kraliyet ailesinin kıyafetleri üzerinden o dönemin parasına göre 400 marktır. Ancak gümüş işlemeli kıyafetler ise en az 200 mark ve yünlü kumaşların da tek bir parçası en az 6 mark olurdu (Gardiner, (Trz):6).

Bu dönemde insanın kimliğini belirleyen modaya yön veren 3 tür kanun vardı: (Comsan,1989: 622).

1. Giderlere göre olan kanun: Bu kanun, hukukçular tarafından düzenlenmiş olup, kişisel savurganlığı önleme amaçlı, kimin ne zaman, ne giyeceğini belirleyen görevlere uygun olarak hazırlanmış kanundur (Beebe, 2010:810).

2. Sivil ticaret fermanları: İşlenmiş ürünler kadar mevcut kumaşlar ve bunların kalite ve fiyatlarını, ihracat ve ithalatı gibi konuları içeren ve kontrol eden kanunlardır.

3. Dini kanunlar: Para hırsı ve gıpta etmek gibi basit günahlardan kaçınmayı amaçlayan giysileri belirleyen ve yine Yahudi ve Müslümanlar gibi Hristiyan olmayanların kıyafetlerini daha belirgin hale getiren kanunlardır.

Ortaçağ Avrupasında kılık-kıyafetin en parlak dönemi, Şarlman (Alman imparatoru) dönemidir. Bu süreç ise Ortaçağ Avrupasında en köklü değişikliklerin yapılması için zeminin hazırlandığı bir dönemdir. Giyim-kuşam konusunda da Şarlman, halkın önündeki en ünlü örnektir. Şarlman'ın kıyafet ve takılarına gelince o, daha çok mücevher bir taç ve altın bir broş takardı. İç giysisi olarak altın bir tunik giyerdi. Ayakkabıları da mücevherle süslenirdi. Kemerini altın ya da gümüşten olurdu. Kılıç kabzası altın ve değerli taşlarla süslenirdi (Planche,(Trz):25). Bunun yanı sıra giyilen kıyafetler bağlı olunan cemaatlere göre de değişiklik gösterirdi. Örneğin uzun saç Tötonların sembolüydü. Saksonların ise hepsi asker olduğu için takıları da mızrak, kalkan, kılıç olurdu. Kısa keten tunikler tercih edilirdi. Göğüs kısmında ise koruyucu olarak metal bir pelerin bulunurdu. Bu kıyafetler, savaşta olduğu kadar barış zamanında da giyilirdi (Planche, (Trz):29). Kral Edward zamanında ise soyluların elbiseleri kürk ve deriden yapılırdı. Bunlara da *pelles* denirdi. Anglo-Norman Kronikleri (Chroniques Anglo-Normandes 1836, c. I, s.107) adlı eserde 1185 yılıyla ilgili olarak şunlar anlatılmaktadır:

“Londra ile Westminster’ı birbirine bağlayan Strand köprüsü adında küçük bir köprü vardı. Burada ilginç olan nokta, Earl Godwin’in torunu Huntingdon’lu Earl Tosti ve Siward arasındaki konuşmadır:

“Earl Tosti, köprüde Siward’a yaklaşıp ve çamurlu ayaklarıyla *pelisse* denilen giysisini kirletir. Bundan dolayı da çok üzüntülüdür. Çünkü giydikleri kıyafetler, soyluların kıyafetleridir” (Fairholt, 1909:64).

Yukarıdaki pasaj, *pelles* adlı giysinin o dönemdeki değerine işaret etmektedir. Bu elbiseyi kirletmek bile hoş karşılanmamaktadır. Bu da kraliyet ailesinde kıyafetin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle de bu dönemin en görkemli kadın modası olan farklı renklerden ve iki tunikten oluşan biri uzun diğeri kısa kollu olan elbiseler oldukça değerliydi. Bel bantları da denilen kemerler, kalçanın üzerindeydi. Genellikle bu kemer, altın ve mücevher işlemeli olurdu. Louis le Debonnaire (Frank imparatoru olup, Şarlman'ın oğludur 778-840) adlı imparatorun karısının kemeri yaklaşık olarak o dönem parasıyla 3 pound değerindedir. O dönemlerde bu değerlerde ve ağırlıkta olan bel bantları yani kemerler nadir bulunurdu. Karolenj dönemindeki kadınlar ise baş ve omuzları kapayan peçeler ile örtünürlerdi. Peçe, Mothe Eve (Meryem Ana)'nın ruhunu temsil etmek için kullanılmaktaydı (Planche, (Trz):27). Şarlman'ın halefleri döneminde ise transparan kıyafetler azalmış ve kadınların giysileri daha da ağırlaşmıştır (Chalamel, 1882:24).

Özellikle İngiltere'de X. yüzyıla doğru yerel kıyafetler daha ön planda oldu. İpek, genellikle fiyatından ve nadir bulunmasından dolayı yüksek tabakadaki insanlar tarafından giyilmekteydi. Bazı insanların üzerinde ipekten yapılmış kolsuz mantolara dahi rastlanmaktaydı. Renk çeşitliliği daha fazla ön plana çıkmaya başladı. Yeşil, en çok tercih edilen renkti. Altın ve gümüş zincirler, altın, gümüş ve fildişi bilezikler, altın kemerler, amber taşı yüzükler, broşlar, küpeler vb. takılar da kullanılırdı. Mühür ve muska gibi altın mücevherler de boyuna takılırdı (Planche,(Trz):25).

II. Harold (1022-1066 İngiltere'nin son Anglo-Sakson kralı)'ın saltanatı sırasında ise İngiltere'nin fethinden sonra Dük William başa geçmiştir. Keşiş kronikçiler, İngiltere'nin Norman modasını takip ettiklerini söylemektedirler. Onlar, tunikleri kısaltmışlar, saçlarını süslemişler ve kollarına altından bilezikler takmışlardır. II. Harold, düz kırmızı tunik, sarı pelerin ve çoraplar, mavi bir şapka ve mavi ayakkabı giymiştir. Hatta bazı kaynaklarda askeri gelenekte de değişiklikler yapıldığı, silahların deriden yapıldığı ve parlak silahlar kullanıldığı söylenmektedir. Bunlar, farklı renklerle de kaplanmıştı. Daha çok terazi ve yaprak şeklindedirler. Bu şekle de *corium*, *corietum* adı verilirdi. Norman kanunlarında bu isim kullanılmaktadır. Bu, İngiltere'de XIII. yüzyıl sonuna kadar devam etmiştir. Dük William ise tunik, geniş kollu ve kollarında süslemeler ve takılar kullanılmaktaydı. Sağ omzunda broş ya da fibula vardı. Taç, tek şekillidir. Sol elinde bir asa tutmaktadır. Sıradan insanlar da bu dönemde Anglo-Saksonlar gibi kısa tunik, şapka ya da boyun atkısı, bacakları örten ayakkabılar giyinirlerdi. Bunlara *chausses* de denirdi. Bunlar farklı renklerde olurlardı (Fairholt, 1909:64-69).

Bunun yanı sıra kara veba, işçileri, tacirleri ve soyluları psikolojik olarak etkilemişti. Teknolojik gelişmeler de modaya yön vermektedir. Daha elastik ve şekilli kumaşlar, iyi yünler, çoraplar ve taytlar da bu etkilenmenin sonucu ortaya çıkan moda stiliydi. Sert beden zırhı, daha sıkı bedeni saran iç çamaşırlar için yapılan esnek zincirin yerini almıştı (Comsan, 1989:622). Bu dönemde dokunan çoraplarda yün ve keten kullanılmakta ve kumaştan ziyade desen önemli olmaktadır. Çorap, bacağın hareketini kısıtlamayacak şekilde olmalıdır. Eğilim, 45

derecelik bir aç ı ile olmalı ve bu şekilde dokunmalıdır. Kumaşta esneme pay ı vardır. Ayakkabılara gelince; gider yasalarına rağmen köylüler, XII. ve XIII. yüzyıllarda deri ayakkabılar giyerlerdi. Ayakkabıların şekli her yıl değ işirdi. Bazı ayakkabılar, küçük kayışlarla kesilmiş şekildedir. Bazıları da bot şeklindedir. Bazı ayakkabıların üstü ve alt ı deriden yapıldı. Böyle olunca yağmur, ç amur vb. her şey hissedilirdi. Kalın yapı ı keçe, bir dereceye kadar konfor sağ lıyordu. Ayakkabının ömrünü uzatmak için üstten bir nesne giyilirdi. Bazen de sadece yürüyüş ü kolaylaşt ırmak için ahş ap bir döş eme kullanılırdı. Ayrıca ayağ ın şekline göre menteş eler de kullanılırdı (Psalter, www.medievaltailor.com/clas%20hadouts/14thClothing1:1-2).

Ayakkabının o dönemde giyilme amaçları da ülkeden ülkeye değ işmekteydi. İtalyanların çok az bir kısm ı bot türü ayakkabılar kullanırken; Almanlar, Fransızlar ve İngilizler bot kullanırlardı. Böylece ç amur, yağmur ve soğ uktan korunmuş olurlardı. Bu da giyim konusunda aralarında yer alan bir farktır (Hinton, 1868:27).

Doğ u'da ise ilk baş larda *Huff* denilen ayakkabılar giyilmiştir (Bakır,2005: 785). Selç uklular zamanında ise kadınlar terlik ya da ayakkab ı giymiş lerdir (Süslü,1989:168-169). XIII. yüzy ılda ise genelde satenden yapılan ç arş aflar ve bunun altında ise ç oraplar ve de topuklu ayakkabılar giyilmiştir (Mazehari,1972:89). Memlûkler döneminde kadın ayakkab ı fiyatlarının yüksek olduğ u verilen rakamlardan da anlaşılmaktadır. O dönemde örneğ in, *huff* denilen bir ayakkab ı, 100-500 dirheme satılırdı (Mayer,(Trz):132).

XIV. ve XV. yüzy ıl ayakkabıları ise eski ayakkabıların devam ı niteliğ indeydi. Ayakkabılar, ayak bileğ ine kadar olandan tayıt gibi olana kadar her boyutta hazırlanırlardı. Bazıları düğmeli bazıları ise bağcıklıydı. Sandaletler ve diğ er düz deri ayakkabılar, toplumun her kesiminde yaygındı. Diğ er bir ayakkab ı ise daha basit düz topuklu ç orap ya da tozlukların üzerine tabanı dikimli olan daha modern terlik ç oraplardır. Ayrıca yüksek topuklu desenli tahtadan ayakkabıların yanı sıra platform topuklar ise sert ve yağış lı havalarda giyilirdi (Comsan, 1989:624).

Kıyafetlerin tamamlayıcısı olarak ayakkabıların farklı türlerde kullanılması modada değ iş im yaratmıştır. Yani birbirlerine uygun kıyafetler yapılmaya baş lanmıştır. Bu durum hem Batı'da hem de Doğ u'da karşılaşt ırma yapabilmek amacıyla vermiş olduğ umuz örneklerden de rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Ayrıca kraliyet ve saray mensuplarının giysileri de bazen toplumun giyim tarzını etkileyebilmekteydi. Örneğ in, Burgondy prenslerinin giysileri toplum içinde sosyal olarak daha çok tercih edilirdi. Halk ise sarayı taklit ederdi. XV. yüzy ılda Kuzey Avrupa'daki giysiler, iklimin soğ uk olmasından etkilenirdi. Buradaki insanlar, daha sıcak ve pratik kıyafetlerden ziyade, düşük bedenli, kasıklara kadar dökümlü ve dik omuzlu kıyafetler giyerlerdi. Rahatlık, daha ön plandaydı. Uzun topuklu ayakkabılar, pek tercih edilmiyordu (Comsan, 1989:623). Halbuki Doğ u'ya baktığımızda kadınların çoğ unun topuklu ayakkab ı tercih ettiğ ini görüyoruz. Bu durumun ortaya çıkmasında iklimin de etkisi büyüktür.

XIV. ve XV. yüzyıllarda ise uluslar arası bir tarz oluşmuştur. Bu noktada XI. yüzyılda büyük önem kazanmaya başlayan uluslar arası ticaretin de rolünü unutmamak gerekir. Moda kurallarına rağmen bazen farklı durumlarla karşılaşılmaktaydı.

Farklı bir aksesuar olan şapkalar, ayrı bir öneme sahipti. Bu dönemde her yaştan herkesin her yerde içerde ve dışarıda giyinebilecekleri şapkalar vardı. Bone yani *coif*, zincir bir kayışla bağlı, kafaya tam oturan basit bir şapka şekli olup; kadın, erkek, çocuk herkes tarafından günlük hayatta kullanılırdı. Bunlar, çoğunlukla yumuşak bereler olup, ayrıca uzun ya da kısa çorabımsı şekilleri de vardı. X. yüzyıldan XIV. yüzyıla kadar, *coif* gibi fonksiyonel şapkalar, yani *frigya kepi* denilen kasket türü kapalı bereler ve kafa korkuluğu yani başörtüsü de denilen kadınların kullandığı basit peçeler de yapıldıkları kumaş çeşidine bağlı olarak bireysel sınıf ve ustalığın göstergesiydiler. Bunların yanı sıra kıyafetlerin tamamlayıcı unsurları olarak kontrast renkli, çizgili, ince kolyeler, kürk deri ve mücevherlerle bezenmiş süslemelere ya da takılara *liripipes* denilmektedir (Comsan, 1989:623).

Bu dönemde Fransa'da bazı şehirlerde giyilmiş olduğu belirtilen bir bayan kostümüyle ilgili aşağıdaki bilgiler, bize o dönemin modası hakkında fikir vermektedir:

“Şehir küçüktür; ama güzeldir. Şehirde tatlı su çeşmeleri muhteşem binalar vardır. Venedik'te her türlü nehir taşımacılığı yapılmaktadır. Çiçeklerle süslenmiş tepelerin ortasında bulunmaktadır şehir. Burada bayanlar, her zaman siyah elbise, ayrıca saten, kadife ya da broker renklerden kıyafetler giyerlerdi. Başa bir peçe takarlar, altın ve inciden zincirler kullanırlardı” (Vecellio, (Trz):323).

Kukuleterler da Ortaçağ'da modanın önemli bir parçasıydılar. Bunlar, silindirik şapkalar. Bu tür şapkalar, kadınlar ve erkekler tarafından kullanılmaktaydı. XV. yüzyılda Kunta Hora'daki gibi, madenciler bunu tünellerdeki tozdan, çiftçiler de yağmur ve soğuktan korunmak için kullanırlardı. Bunlar, ayrıca pelerin olarak da kullanılırdı. Şeklinin ve renginin nasıl olacağına “gider kanunları” denilen kanunlar karar verirdi. Fahişeler, o dönemde soylu pelerinlerini giydikleri zaman bu hoş karşılanmazdı ve hatta Londra'da 1351 yılında çıkan bir kanunda fahişelerin süslü sincap kürkü, kahverengi tavşan vs. çizgili pelerinler giymeleri yasaklanmıştır. Bu kanunu çiğneyenler ise hapisle cezalandırılmıştır (Comsan, 1989:623; Quicherat, 1877:108-109).

Chaperon ise erkekler için hazırlanmış olan örtülerdi. Bunlar da 3 şekilde tasarlanmıştır:

1. Sıkı bir şekilde oturan takke.
2. Hamur fileli taç.

3. Yuvarlak şapka. Bunlar, bir broş ya da mücevherle süslenmişti. Erkeklerin giydiği *chaperon* gibi giysiler kadınların *hennin* adı verilen elbisesi ile eşit değere sahipti. Her ikisinin de stili Burgundy saraylarından gelmekteydi. *Hennin* denilen elbise, uzun, konik şapka, broker, ipek ve kaliteli kumaştan yapılırdı. Saçı kapamak için genellikle uzun olurdu. Omuzlara kadar uzanırdı. Bunlar, yarı saydam, şeffaf, olan ön ve arka peçelerden oluşmaktaydı. Bazıları ise transparan olurdu. Bazı şapka siperleri, 4 karış yükseklikte olurken; bazıları da silindirik olurdu. 2 boynuzlu

olanlar ise *atours* olarak adlandırılırdı. Dökümlü transparan kumaştan yapılan bir tel, at saçı ya da sert tel armatürden oluşan alçak ülkelerdeki gibi çok çeşitliydi ve kelebek şeklinde kafa elbiseleri de denilen baş giysileri yapılmıştı (Comsan, 1989:623).

Doğu'da ise bazı dönemlerde kadınların giyim-kuşam konusunda daha rahat davrandıklarını görüyoruz. Özellikle de göçebelik unsuru burada etkilidir. Hür kadınların büyük bir kısmı yukarıda bahsi geçen peçe ya da burku denen yüz maskesiyle yüzlerini kapatıyorlardı. Ayrıca bazı kadınlar da *Hımar* denen örtüyle burunlarının üzerlerini kaplayacak şekilde yüzlerini örtüyorlardı. Ancak kızlar ve cariyeler yüzlerini örtmezlerdi. (Kesre- Öztürk-Kaya,2000: 10). Ancak Batı'da daha yerleşik bir yaşam tarzı olduğu için giyim-kuşam konusu biraz daha ayrıntı içermektedir.

Kadınların boynuzlu baş giysisi denilen şapkalarına İtalya'da pek rağbet gösterilmezdi. Çünkü burada saçın kendisi taç olarak kabul edilmekteydi. Saçtaki diğer süslemeler ve saç stilleri, birbirine geçmiş şeritli iplikler ve kordonlu mücevherlerle süslenirdi ya da perdelerle örtülürdü. *Crespines* denilen yani daha çok mücevher ve incilerle süslü saç ağlarını, *tressours* yani mücevherle işlenmiş saç örtülerini, İtalya'da kadınlar, dışarıda yaparlardı ve bazen de bunları şapka altlarına da giyerlerdi (Comsan, 1989:624).

Kadınların bu baş örtüleri alın yüksekliğini de vurgulamaktaydı. Saç çizgisine kadar olan alın genişliği, ahlaki dürüstlüğü ve keskin zekanın işaretidir. Bu nedenle, yazar Geoffery Chaucer'a ait Canterbury hikayelerindeki iki yüzlü kadın karakteri olan Prioress, her zaman, avuç içi genişliğindeki alnıyla gururlanırdı. Yatay ve geniş kumaştan yapılmış bir band her zaman alnı güzel gösterirdi. Erkekler ve kadınlar tarafından kullanılan çelenk ise daha dar kumaştan yapılırdı ve çoğunlukla mücevher ve çiçeklerle süslenirdi. Erkeklerle ait 3 tür şapka vardı: Bunlar, Ortaçağın sembolik tuhafiyeler işlerindendi (Comson, 1989:624; Webb, 1907:323).

1. Yahudi şapkası.
2. Piskopos gönyesi.
3. Şakacı şapkası.

Dini ya da sivil kanunlar, özellikle Yahudilerden, bulundukları yerlerde konik ve özellikle de sarı şapka giymesini isterdi. Bu, özellikle -Yahudilerin el yazması sanatlarında örneğin *Haggadoth* gibi *judenhut* şapkası şeklinde kullanılmıştır. Bu şapka türü, Yahudileri Yahudi olmayanlardan ayırt eden bir simgeydi. Bu işaretli ve boynuzlu şapka, çeşitli mozaik konseptlerden ortaya çıkmıştı. Mozaik boynuzlar, çift boynuzlu şeklindeki Hristiyan piskopos gönyesini de etkilemiştir. Eski ve yeni vasiyet, gönye ile sembolize edilmektedir. 1292 yılında Mende piskoposu Guillaume Durand şöyle demiştir:

“Gönye, Tanrının Moses'i, kendi parlaklığı ve dürüstlüğüne şaşıla boynuzlarıyla süslemesi gibi; doğruluğun rakiplerine karşı kurtuluş ve savunma kaskıydı” (Comsan, 1989:624).

Anlaşıldığı gibi çok eski zamanlardan beri kadınlar kendilerini güzel ve şık göstermek için kılık ve kıyafetlerine çok önem vermişler ve imkanları dahilinde de süslenmişlerdir. Bundan dolayı moda, toplumun kültürel yapısıyla ilgili olduğu

kadar örf, adet ve geleneklerle de ilgilidir. Bu durum, başta kadınlar olmak üzere erkeklerin de saçlarına, yüz bakımına ve başlarına giyecekleri başlıklara önem verdiklerini göstermektedir. Batı'da olduğu gibi Doğu'da da giyim-kuşam unsuru, atasözlerine konu olmuştur. Bununla ilgili olarak bir Türk atasözünde şöyle denilmiştir:

“Güzelin başına, ağanın aşına, atın dişine bak”(Önder, 1973:1).

Doğu'da da Avrupa'daki şapkalara benzer baş giysileri kullanılmıştır. Özellikle Abbasiler zamanında zengin tabakadan olan kadınlar başlarına değerli taşlarla bezeli altın zincirli *burnus* denilen başlık takıyorlardı. Orta tabakadan olan kadınlar ise başlarına altın işlemeli külah inci ve zümrütle bezeli *İsabe* denilen bir sarık takarlardı (Bakır,2005:443).

Fatimiler zamanında sarayda yaşayan halife eşleri de başlarına dört parçadan oluşan bir başlık takarlardı (Abdulmun'im Sultan,1980:281-282).

Baş giysileri konusunda en ilginç yerlerden biri de İspanya (Endülüs)'dır. Burada baş giysileri konusunda daha esnek davranıldığını söyleyebiliriz. Burada erkeklerin başları ya açıktır ya da *kufiye* denilen bir külah veya “şasiye” diye adlandırılan keçeden yapılmış bir başlık ile örtülü idi. M.S. IX. yüzyıldan itibaren *Senhâce* ve *Zenâte* gibi Berberi gruplarının İspanya (Endülüs)'ya gelip yerleşmesiyle sarık kullanılmaya başlanmıştır (Özdemir,1997:48; Bakır,2005:423). O dönemde İspanya yani Endülüs Müslüman bir ülke olmasına rağmen, burada diğer Doğu ülkelerine göre kıyafet konusunda daha rahat hareket edebildiklerini görüyoruz. Bunu da İspanya'nın Avrupa'nın sosyal yapısından ve de kültürel hayatından etkilenmesine bağlayabiliriz.

Endülüs'te ise kadınlar, başlarını bir bez parçası sararlar ve bunun üzerine *mikna'a* denilen ve göğüs hizasına kadar salınan bu geniş baş örtüsünü örterlerdi. Ayrıca gözlerin altından itibaren yüzü örtmek için bir tül peçe kullanılmaktaydı. (Özdemir, 1997:48-49). Ayrıca *yaşmak* denilen örtü de, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde kullanılmıştır (Süslü,1989:151-152).

Selçuklular zamanında prensesler ve toplumsal durumu yüksek olan kadınlar, Avrupa'daki burjuva kadınları gibi şapka takarlardı. Şapkalara, saten veya kadifeden yapılmış fantezi küçük tepelikler şeklindeydi. Bunların kenarları altınla süslü olurdu. (Mazehari,1972:88; Şimşek,1961: 23-33). Aslında bu örneklerle bakarak şapkanın hem Batı hem de Doğu için toplumsal sınıfı ya da zenginlik ölçütünü belirten bir aksesuar olduğunu da söyleyebiliriz.

XIII. yüzyılda ise Cengiz Han soyundan gelen prensesler de yeni bir moda getirtmiştir. Bu moda ile kadınlar başlarında tüyler taşımaya başlamışlardır. Ayrıca Çin ile etkileşimleri sonucunda bu tarz giysileri de moda haline getirmişlerdir (Ali Mazehari,1972: 88). İbn Batuta ise Kırım Hanı Sultan Mehmet Özbek'in Hatunu hakkında bilgi verirken şöyle demektedir:

“Hatun başına cevahir ile süslü tepesinde tavus tüyü bulunan *bağaltak* adında bir taç giymiştir” (Bakır, 2005:446).

Memlükler döneminde ise şehir kadınlarının başları kapalıydı. Ayrıca bir kadın yüz maskesi olmadan dışarı çıkarsa bu onun fakir olduğunun göstergesidir (Mayer,(Trz).128-129).

Yani kılık kıyafet ile ilgili olan her şey aslında sosyal durumun da belirtisidir. Ancak her zaman zenginlik değil; fakirlik belirtisi de olabilmektedir.

Moğollar zamanında ise kadınlar, başlarına söğüt dalından örülmüş üzeri kumaş kaplı yüksek bir şapka giiyorlardı (Spuler,1987:484). Bu baş giysisi bir miğfere benzediği gibi, üzerindeki çubuk bir mızrağı da andırmaktaydı (Rubruck, 2001: 39).Timurlular dönemindeki kadın baş giysilerine gelince İspanyol seyyah Clavijo, bunu Timur Bey'in baş zevcesi Büyük Hatun'un baş giysilerini şöyle anlatmaktadır:

“Büyük Hatun yüzüne ince beyaz bir örtü de örtmüştü. Başlığı bir miğfer tepesi gibiydi. Bu başlık, inciler, yakutlar ve firuzelerle süslüydü. Başlığın kenarında halis altından bir file vardı ki; büyük inciler ve mücevherlerle işlenmiştir. Ayrıca üzerinde üç de büyük yakut parlıyordu. Bu yakutlar da arkaya serpilmişti. Ve kapkaraydı. Burada en makbul olan saç rengi de budur. Kadınlar saçlarını hep bu renge boyarlardı. Büyük Hatun'un maiyetinde birçok kadın vardı. Başının üzerine de beyaz ipekliden bir şemsiye açılmıştı. Yüzüne güneş vurmaması için bu şemsiye tam başının üzerinde tutuluyordu (Clavijo, 1993:162).

Avrupa'da ise bu dönemde saç, peçe ve baş giysisinden sonra en çok tartışma yaratan giysi, elbise olmuştur. Çünkü elbise, farklı dillerde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Entari ya da elbise, İngilizce'de *kirtell*, *kertil*; İtalyanca'da *gonella* (Petrucchi, www.houseofpung.net/sca/15c_mens_italian:6). Almanca'da *gunna*-Fransızca'da *tunika* olarak değişik isimlerle adlandırılan tartışmalara yol açan bir giysidir. İleriki yıllarda ise üzerinde bir tunik olmadan giyilmiştir. Buna *cotehardie* de denir (Psalter, www.medievaltailor.com/clas%20hadouts/14thClothing1:3).

Cotehardie aslında bir erkek giysisi olup sonradan yaygınlaşmıştır. Bu nedenle entari değil; elbisedir. *Cotehardie*, daha geniş aralıklı kumaştan yapılmakta, boyundan bağlı, kolları ince ve saran şekilde, beli dairesel ve dar olarak çevrelenmiş bir giysidir. Pelerinleri bir broşla tutturulmuştur. Almanya'da özellikle kadınlarda *suckenie* denilen elbise üzerine giyilen kolsuzlar; Fransa'da ve İngiltere'de *cotelette* denilen kalçanın yanlarından bölünmüş, iyi kumaştan yapılmış, kol örgüsünün vurgulandığı yere yakın kıyafetlerdir (Comsan, 1989: 624; Shaw, 1843:8-9).

Endülüs'te ise bu durum, diğer Batı ülkelerinde olduğu kadar karışık değildir. Bazı erkekler ve kadın giysileri genelde aynı ismi taşırlardı. Her iki grup da keten ve pamuktan yapılmış *kamis* denilen bir gömlek ve *sirval* denilen ve bir kemer vasıtasıyla bele bağlanan bir tür pantolonla veya bu ikisinin yerini tutan uzun bir entari yani *zihare* giyinirlerdi (Özdemir,1997:48).

Ayrıca X. yüzyılda erkeklerden başka boşanmış kadınlar da beyaz elbise giyerler ve diğer kadınlar ise beyaz giymezlerdi. Bu dönemde daha çok doğal renkli elbiseler moda idi. Dul olan kadınlar ise Doğu'da mavi Endülüs'te ise beyaz giyinirlerdi (Mez,2000:441). Selçuklu kadınları ise daha çok bol entarileri giyerlerdi. Bazı takılarla da giyimlerini Batı Avrupa'da yaşayan kadınlar gibi şekillendirirlerdi. (Gürtuna,1999:3).

Memlükler döneminde ise Müslüman kadınlar, üst elbiselerinin altına gömlek giymeyi çok severlerdi. *Bahtala* denilen özel bir gömlek çeşidi de moda haline gelmişti (Mayer, (Trz):123). Fatimiler döneminde de bazı meslek sahipleri de

işlerine uygun elbiseler giyinirlerdi. Örneğin su satıcılarının bile kendilerine özgü elbiseleri vardı. Mavi renkli, kısa ve dar elbiseler giyinirlerdi (Abdilmun'im Sultan, 1980: 284)

XII. yüzyılda işçiler de burjuvalar gibi giyinirlerdi. Daha çok lacivert kumaş tercih ederlerdi (Mazehari, 1972:84).

Batı'da ise 1390 yılında entari *Houppelande* adı ile anılmıştır. Doğu Danimarka mezarlarında entari ya da tunik kalıntıları bulunmuştur. Bunlara *Herjolfsnes* önlükleri de denilmektedir. Kumaş ve süsleme eksikliğinden dolayı burada yatanların soylu olmadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemin en ünlü modası, tayt ve düğmeli kolları. İngiltere'deki bulgular, bu entarinin iç elbisesi olarak giyildiğini tayt gibi sıkı da olsa belli olmadığını açıklamaktadır. Danimarka entarileri, dikdörtgen şeklinde modern tekniklerle yapılmıştır. Kollar, XIV. yüzyıl başında genişti ancak sonradan modayla birlikte daraldı. Bundan sonra düğmeler, modanın bir parçası haline geldiler. Genelde bu kıyafetlerde 2 yada 4 düğme olurdu. Sonradan daha fazla düğme kullanılmıştır (Psalter, www.medievaltailor.com/clas%20hadouts/14thClothing1:4-5).

X. ve XI. yüzyıllarda Avrupa'daki moda stili, XIII. yüzyıla göre daha kısıtlı ve ülkeden ülkeye göre değişen bir yapıya sahipti. XIV. ve XV. yüzyıl modası ise daha karmaşık bir tarzdaydı. Daha sert çiçeksi desenler vardı. Ayrıca bir ülkeden diğerine geçerken değişmeyen bir yapıya sahiptilerdi. Erkeklerin palto kenarları, ayak bileğinden kalçaya kadar yükselmişti ve kadınların yakaları da daha derin dekolteliydi (Comsan, 1989:622).

XIV. yüzyıla kadar kadın ve erkek modası birbirine benzemekteydi. Bazen erkekler bazen de kadınlar modaya öncülük etmişlerdir. Bazı eserlerde bunun özellikle de erkeklerdeki durumun tarihten gelen anlayıştan kaynaklandığı şeklinde görüşlerin yanı sıra yine de modaya şekil verenin kadın olduğu tarzında kanıtlara dayalı bilgiler de bulunmaktadır (Ribeiro, 2006:23-24).

Bunlara rağmen bu süreçte hem kadınların hem de erkeklerin her ikisinin de elbiseleri birbirine benzer özellikler taşımaktadır. Her ikisi de yerlere yani ayak bileğine kadar uzanan kıyafetler giyerlerdi. Boyunu saran kürkler, broker kumaşlar, dar ve bel kısmında çanlar olan kıyafetler de giyilirdi. XI. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar her iki grupta da ısrarla var olan iki şey, tunik ve *cotehardie* denilen elbiselerdi. Bunlar, boğazdan bağlı tuniklerle, kalçaya ve yere kadar uzanan farklı şekilleriyle giyilirdi. Kadınların tuniklerinin kolları, ince ve kolları saran türdendi. 1200'lü yıllara kadar elbiselerin uzunlukları böyle olmuştur. Giyilen bu tuniklerin en önemli özelliği ise kullanılan kumaştır. Burada ünlü *Damask* yani *Dimaşk*'tan (Şam) gelen ipek kumaş ve oldukça pahalı olan Bağdat'ta dokunan *Baldakin* adlı kumaş, bu kıyafetlerin yapımında kullanılırdı. Bunlarda saf ipek, içten dokumalı metal iplikler kullanılırdı. *Sharlach* ve *scarlet* gibi kırmızı rengin ağırlıkta olduğu giysilerde olduğu gibi, bu kıyafetlerde de kumaşın adı rengine geçmişti (Comsan, 1989:624).

Kılık-kıyafet kültürü her ne kadar toplumların kendi kültürlerine özgü olmuş olsa bile başka kültürlerle de mutlaka bir etkileşim olmuştur. Gerek daha önce bahsettiğimiz gibi kullanılan aksesuarlardaki benzerlikler gerekse de kullanılan kumaşlar açısından birbirleriyle bir etkileşim vardır.

Ortaçağ Avrupa'sında XIII. yüzyılda dikkat çekici bir diğer unsur da, düğme ve ilik bulununcaya kadar giysi yakalarının broş ya da kopçayla tutturulmasıydı. Gotik dönemin sonlarında Fransız modasının gelişmeye başlamasıyla düğme ve ilik, sökme ve takma bakımından oldukça pratik bulunarak önem kazanmıştır. Daha sonraları düğme öylesine kabul görmüştür ki, bazı ülkelerde kullanımı sınırlandıran yasalar bile çıkarılmıştır (Puschendorf, 1991:4- 142).

XIV. yüzyıla gelindiğinde ise giysilerin dirsekten bileğe ve boyundan bele kadar olan bölümleri hem süs olarak hem de ilikleme suretiyle düğmelerle kapanıyordu. Altın, gümüş ve fildişi düğmeler zenginliğin ve toplumsal konumun bir göstergesi durumuna gelirken; bakır ve alaşımlardan da pahalı düğmeler yapılmaya başlandı (Özbaşı-Ülger, 2009:2).

Tarihçi Heide Wunder, M. Schwarz'ın, hayatı boyunca erkek sosyalizminin kıyafet olgusuna dikkat çeken ve de bu konuya hayatında yer veren ilk kişi olduğunu söylemektedir. O, Rönesansın erkeklere özgü bir dönem olduğuna dikkat çekmektedir. Bahsedilen kıyafetlerde renkler, daha baskındır. Elbiseler, kat kat gömlekler ve pantolonlar vardır. Örneğin altın gömlekler de bu dönemde önemlidir. Bu altın gömlek, o dönem için özel bir lüktür. Bu, aynı zamanda saflığın ve temizliğin yeni simgesidir. Rönesans mantığıyla kıyafetlere olan bakış açısı daha önce anlattığımız gider kanunlarıyla ilgilidir (Mentges, 2002:387).

Yukarıda anlatılanlara rağmen modanın iki sabit ve yüzyıllara rağmen değişmeyen iki noktası, rengarenk kumaşlar ve süslü kolları. *Mi-Parti* diye adlandırılan bu kıyafetler ise sembolik, kahramanca ya da kaprisli amaçlar için yarı beyaz, yarı kırmızı ya da yarı altın, yarı yeşil bir tunik gibi boyundan etek kısmına kadar kumaş kontrastının olduğu uzun bilgece kıyafetlerdi. Bunlar, XII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar hem kadın hem de erkekler tarafından giyilen kıyafetlerdi (Comsan, 1989:625).

XIV. yüzyılda etekler ise daha yumuşak çizgiliydi. Halbuki XVI. yüzyılda daha havadar etekler yapıldı. Entarinin ön tarafı düğmeli ve pileli olurdu. Pileler, spiral şekildedeydi. Düğmeler kumaştan ya da metalden olurdu. Süpertunik ise en gizemli elbiseydi ve İngilizce'de *supertunica*, *tunic*, *guyt*; Almanca'da *gunna*, Fransızca'da *surcot*, *corsets ront*, *rotendellas* olarak adlandırılmaktaydı. Tuniklerde kolun arka kısmında ona bağlı olarak sallanan atkılar dikkat çekicidir. Bunlar, genelde beyaz olurdu. Sadece Çekoslovakya da siyahtı. *Surcote* ise XIV. yüzyılda kolsuz bir tunik olarak kullanılmıştır. 1360'lı yıllara kadar bu elbise, üst sınıftan halkın kullanımındaydı. Bu elbise, *bezant* denilen küçük altın plaklarla örtülmüştür. Bunların yapımında yün, keten, ipek ve kadife kullanılırdı. Düğmeler, metal ya da kumaştan olurdu. Sırt ucunun çekmesi döneme göre uzunca olurdu. Bu kıyafet, resmi bir elbiseydi. Genelde kraliyet ailelerinde görülürdü (Psalter, www.medievaltailor.com/clas%20hadouts/14thClothing1:6-8).

Çoraplar ve taytlara gelince bunlar, Ortaçağ modasının belirleyici unsurlarından olup genel itibarıyla bir bacağı başka renk, diğeri başka renk olarak yapıldı. Erkeklerin kıyafetlerinin uzunluğu da uyluk kemiğine kadar çıkarken, daha sonraları bir taraf dar iken diğeri bol ya da bir taraf desenli iken diğeri düz olurdu (Comsan, 1989:625).

XI. yüzyıldan itibaren kol uzunluğu da şekli de değişmiştir. Ayrıca huni şeklinde olan kol boyu da uzamıştır. Bazı kollar, fırfırlı, büzgülü, kıvrımlı ve bağcıklıydı. Bazıları kol altından göstermelik olarak kesilmişti. Paçalar ise kürklü, örgülü, saçaklı, taraklı ve omuzlardan, dirsek ve bilekten sarkıktı. Kollar, elbiselerin stiline göre renk ve şekil olarak değişmekteydi (Comsan, 1989:625).

XIV. ve XV. yüzyıllarda kadın ve erkeklerdeki kıyafetler de anatomik özelliklere göre değişmeye başladı. Entari ve kaftanların üzerine paltolar giyilmekte ve bunlar, göğüs hizasından itibaren sıkı bir şekilde sarmakta, bel hizasında geniş kemerler kullanılmaktaydı (Comsan, 1989:625).

Yakalar ise, iç elbisenin içteki sınırına kadardı. Yakanın genişliği mücevherlerle kapanırdı. Üst palto bileğe kadardı ve etek kenarı kürklüydü. Bunların yanı sıra kullanılan diğer süs eşyaları, yani bir tür cüzdan olan *aumoniére*; *clavendier* denilen anahtarlık; *chatelaine* denilen anahtar ve bıçak halkası; parfüm ve kozmetik eşyaların konulduğu konteynırlar gibi aksesuarlar da kullanılırdı (Comsan, 1989:625). İçten giyilen giysiler de üç türdür: Birincisi kolsuz bluz yani atlet gibi olandır. İkincisi uzun kollu giysilerdi. Üçüncüsü ise etek tarzında olandır (Psalter, www.medievaltailor.com/clas%20hadouts/14thClothing1:3).

Bunların içinde erkek giyimi daha heykelimsiydi. Hem kadınlar hem de erkekler Doğu'dan geldiği kabul edilen tamamen uzun, omuzları yastıklı ve beli kuşaklı elbiseler giyerlerdi. Bunlar, kolları fırfırlı büyük ya da torba şekilli kürk çizgili ya da kenarları kürkten elbiselerdi ve XIV. yüzyılda erkeklerin giydiği *houppelande* denilen elbise ile benzerlik göstermekteydi. Bunlar, taytlar ve ayak bileğine kadar gelen botlarla giyilmekteydi. Özellikle erkek elbiseleri, daha dökümlü olup özellikle *Frank* çemberlerine göre abartılan şekilde üçgenimsiydi. Dar olan bel çizgisini ön plana çıkarmak amacıyla omuzlarda pamuk dolgulu *mahoître* denilen omuzlar at kılı ile tutturulmuştu. Bunları kadınlar da hançer ve kese denilen *gibeciére* ile giyinirlerdi. Dökümlü olanlar hem tayt olarak hem de kısa olarak giyilirdi. Bunların uzun olanlarına *poulaines* denirdi. Ayrıca bunlar, *crakow* olarak da adlandırılırdı. Bu noktada Polonya modasından etkilendikleri düşünülebilir. Bunlar yumuşak deri ayakkabılar olup az topukluydular. Almanca adı ile *schnabelschube* yani uzun burunlu ayakkabılardı bunlar. Bacaklara kadar ya da bele kadar uzanan zincirler, özellikle güvenlik açısından istenmekteydi (Comsan, 1989:625).

Ortaçağ Avrupa'sındaki kıyafetlerin genel özelliklerine bakıldığı zaman Ortaçağda artistik ve estetik olguların kullanılmış olduğu sonucuna varılabilir. Haçlı seferleri ve Ortaçağda yaşanan din savaşları, aslında hem kıyafetleri hem de sanatı etkilemiştir. Başlık, ilk olarak şövalyeler tarafından XII. yüzyılda giyilmiştir. Bu başlık ne zaman ki şövalyeler tarafından giyilmedi, o zaman altın, gümüş vs. süslemelerle bezendi. Soylular, daha önceki dönemlere göre daha geniş mantolar giymeye başladılar. Süslemeler arttı. Tunik ve manto kenarları daha girintili oldu. Sandaletlerle çoraplar giydiler. Bunlar, altın döşemeli idi ve bacakları saran türdendi. Eldivenlerinin arkaları mücevherliydi. Kıyafetler konusunda en dikkat çekici unsur, 1285'ten 1314 yılına kadar olandır. Parsons'a ait aşağıdaki şu metin oldukça dikkat çekicidir:

“ Philippe le Bel (1268-1314, Fransa kralı)’ın saltanatı süresince kıyafetler çok güzeldi. Kamp dışında erkekler, uzun tunik ve pelerin giyerlerdi. Kadınlar daha uzun tayt ve onun üzerine altınlı ya da mavili kesilmiş açık bir elbise giyerlerdi. Elbise ya da pelerinin boyu kesimine göre her insanın sahip olduğu parça sayısına göre kanunla belirlenirdi. Başlıklar evrenseldi. Fakat boyutu ve şekli sahiplerinin kapisine bırakılmamıştı. Soylular büyük başlıklar, sıradan insanlar ise daha küçük şeker somunu kaplamalı giysiler giyerlerdi”(Parsons, 1921:15-17).

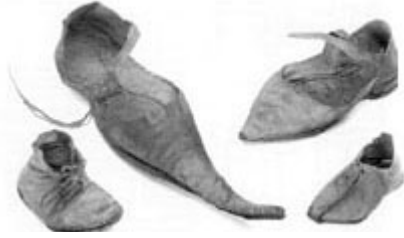
Görüldüğü üzere aslında *Kıyafet Kanunu*, en karışık halini, XIV. yüzyılda almıştır. Kıyafetler, çağa, ülkeye, sosyal statüye göre çeşitlenmekle beraber; bir yıl içinde bile değişebilmekteydi. Çünkü kraliyet düğünleri, evlilikleri ve eğlenceler gibi sosyal olaylar da bunu etkileyen faktörlerdi.

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere kıyafet kültürü oldukça değişken bir yapıda olup, insanların görüntüsünün ne kadar önemli olduğunu bize göstermektedir. Tarih denince akla çoğu zaman gelen siyasi yön, hayatın ve tarihin sadece bir parçasıdır. Tarih, sadece siyasi olaylardan ve savaşlardan ibaret değildir. Kıyafet kültürü gibi toplumun sosyal yönünü ortaya koyan farklı türlerinin de olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü tarihin sosyal yönünü anlamak bunlara bağlıdır.

SONUÇ

Kıyafetler, aslında toplumsal bir öneme sahip nesnelerdir. Çünkü giyim tarzı toplumsal katmanları belirleyen önemli bir unsur olmuştur tarihte. Bunun yanı sıra özellikle de XI. yüzyılda yenilik göstergesi olarak da kullanılmıştır. Bunun en önemli kanıtı da kullanılan ak cüppelerdir. Ortaçağ Avrupasında aslında her toplumsal sınıf kendine özgü yeni bir giysi bulma çabası içine girmiştir. Ayrıca bu sırada kültürler arasındaki etkileşim de büyük rol oynamıştır. Özellikle Doğu ile olan etkileşim çok önemlidir. Aralarındaki benzerlikler isim farkı dışında oldukça dikkat çekicidir. Bu da o dönem modasının en belirleyici unsuru olmuştur. Meslek birlikleri ve üniversite birlikleri hatta Cistercien tarikatları da buna örnek gösterilebilir.

Giyim lüksü daha önce de anlattığımız kıyafet özelliklerinden de anlaşılacağı üzere zenginlerde daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Hatta savurganlığı önleme amaçlı kanunların çıkarılması da o dönemdeki toplumsal düzenin korunmasına yardımcı olmuştur. Kısacası tarihin hangi dönemine bakarsanız bakın, bu tarz özelliklerle karşılaşsınız. Yani kıyafet, sadece birer kumaş parçası değildir. Dolayısıyla tarihin toplumsal yönünü anlamanın bir yolu da kıyafet kültüründen geçmektedir.

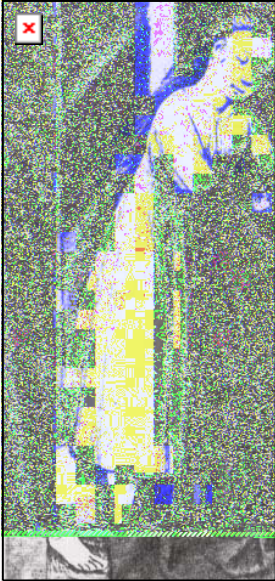
Geç Ortaçağ Avrupasındaki Kıyafetlerin En Belirleyici Parçalarına Örnekler:**Şekil1**

- Londra Müzesi -Ayakkabı ve desenleri Çorap

Londra Müzesi-

Psalter. L.
hadouts/14thClothing1:22.06.2011.

[www.medievaltailor.com/clas%20](http://www.medievaltailor.com/clas%20hadouts/14thClothing1:22.06.2011)

Şekil 2.

İç elbise

Önü düğmeli Elbise

Psalter. L.
[www.medievaltailor.com/clas%20hadouts/14thClothing1:22.06.2011.](http://www.medievaltailor.com/clas%20hadouts/14thClothing1:22.06.2011)

Şekil 3.

Kol atkıları

Kolsuz elbise

Boynuz denilen başlık

Psalter. L. [www.medievaltailor.com/clas%20 hadouts/14thcClothing1](http://www.medievaltailor.com/clas%20hadouts/14thcClothing1):22.06.2011.

Şekil 4.

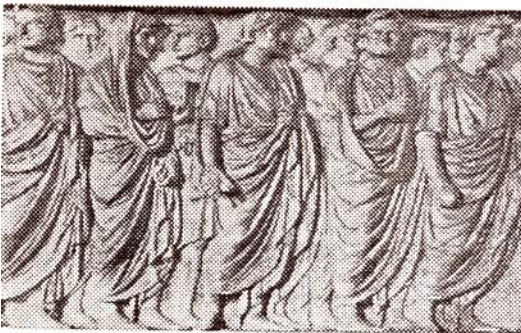
Omuza kadar inen peçe ve başlık

Püsküllü çanta

Psalter. L. [www.medievaltailor.com/clas%20 hadouts/14thcClothing1](http://www.medievaltailor.com/clas%20hadouts/14thcClothing1):22.06.2011.

Şekil 5. Roma Erkek Giysilerine Örnekler.

Mortimer Wheeler, Roma Sanatı ve Mimarlığı,(Çev. Zeynep Koçel Erdem),İstanbul,2004,s.161.

Şekil 6. Tunik Giymiş Romalı Bir Kadın ile İmparatorluk Döneminde Romalı Bir Partici.

Komisyon, Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi, c.VII, Hürriyet Gazetesi yay.,İstanbul,1993,s.163.

Şekil 7. Bizans İmparatoru Justinos beyazlı ve altınlı elbisesi ile.

Michel Kaplan, Bizans'ın Altınları,(Çev.İhsan Batur), YKY yay., İstanbul,2001,s.36.

Şekil 8. Selçuklu Dönemi kadın kılık kıyafetini gösteren resim.

Komisyon, Türk Dünyası Kültür Atlası, Selçuklu Dönemi 2, İstanbul, 1998, s.2.

KAYNAKÇA

- Abdulmun'im Sultan. (1980). El-Mücteme'ul Mısri fi'l-Asri'l-Fatimi. Kahire.
- Bakır. A. (2005). Tekstil Sanayi, Giyim-Kuşam ve Moda. Ankara.
- Beebe. B.(2010).“Intellectual Property Law and the Sumptuary Code”.Harward Law Review.(c.123 S.4). 2010. ss. 809-889.
- Chalamel.M.A.(1882). History of fashion in France. Cashel Hoey and John Lillie (Çev.). New York.
- Clavijo. R.G. (1993). Anadolu, Orta Asya ve Timur. (Çev). Doğrul. Ö.R.-Doruk. K.İstanbul.
- Fairholt. F.W. (1896). Costume in England-Glossary History of Dress.Londra: George Bell and Sons press.
- Fairholt.F.W.(1909). Costume in England-History of Dress to the end of the Eighteenth Century. c.I. Londra:George Bell and Sons press.
- Gardner. F.M. (Trz). TheEvolution of Fashion,.Londra: The Cotton press.
- Gürtuna. S. (1999).Osmanlı Kadın Giysisi. Ankara.
- Hinton, H.L. (1868). Select Hiatorical Costumes. New York.
- Kesre. Ö.- Öztürk. N.- Kaya. A. (2000). İlk Çağlardan Yedinci Yüzyıla Kadar Çeşitli Medeniyetlerde Giyim-Kuşam. (Basılmamış Mezuniyet Tezi).Elazığ.
- Madeleine Pelter Comsan.M.P. (Trz). “Costume-Western European”, Dictionary of the Middle Ages. Joseph R. Strayer (Ed.). New York: Charles Scribner's sons press. ss.621-626.

- Maria Eurydice Barros Ribeiro, "A Roupas, a Moda e a Mulher na Europa" Universidade de Brasília, Instituto de Artes, Programa de Pós-Graduação, Arte Contemporânea/ Mestrado, Brasília, 2006, ss.1-159.
- Mayer. L.A. (Trz).el-Melabisu'l-Memlûkiyye.(Çev. Şitî S.).Mısır.
- Mazehari. A. (1972).Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları. (Çev.).Üçok. B. İstanbul.
- Mentges.G.(2002). Fashion, Timeand the Consumption of a Renaissance Man in Germany:The Costume Book of Matthaues Schwarz of Augsburg 1496-1564.c.14.Gender&History press. ss. 382-402.
- Mez. A. (2000).Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti. (Çev). Şaban. S. İstanbul.
- Önder. M.(1973). "Selçuklu Devri Kadın Başlıkları". Türk Etnoğrafya Dergisi. (XIII). İstanbul.(ss.1-8)
- Özbağı, T.-Ülger.N. (2009). "Fonksiyonel ve Süsleyici Özelliği Olan Düğmenin Dikişteki Yeri". Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi. S. 2/2. ss.1-7.
- Özdemir. M. (1997). Endülüs Müslümanları (Medeniyet Tarihi). Ankara.
- Özden. S.(1989).Tasvirlerle Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri. Ankara
- Parsons .F.A.(1921). The Psychology of Dress.New York: B.S.Doubleday, Page&Company press.
- Petrucci.L.L. "An Overview of Men's Clothing in Northern Italy c. 1420 Italian men's clothing of the mid15thcentury"www.houseofpung.net/sca/15c_mens_italian.ss.1-12. 22.06.2011.
- Planche.J.R. (Trz). British Costume. Londra.
- Psalter.L.www.medievaltailor.com/clas%2hadouts/14thClothing1:22.06.2011.
- Puschendorf. G. (1991). "Giyim Endüstrisinde Dikişin Görünümü". Tekstil & Teknik Dergisi. İstanbul .ss. 4- 142.
- Quicherat. J. (1877).Histoire Du Costume en France. Paris.
- Rubruck. W.V. (2001). Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255, (Çev.). Ayan E. İstanbul.
- Shaw. H. (1843).Dresses and Decorationsof the Middle Ages .c.I. Londra:
- Spuler. B. (1987).İran Moğolları. (Çev.). Köprülü. C. Ankara.
- Şimşek. Ş. (1961). Başa Giyilen Çeşitli Başlıklar. Türk Folklor Araştırmaları. (I/139). İstanbul.(ss.23-33).
- Vecellio. C. (Trz). Costumes anciens et modernes. Paris.
- Webb.W.M.(1907). The Heritage of Dress. Londra: E.Grant Richards press.

- **A General Overview to the Clothing Culture in the Late Medieval Europe**

Everything in the past is monument of human. Namely thing that formed history is human. And also the historians are interested with everything about human. So, the clothing culture is one of these subjects. The dress isn't only dress and not only a thing closed the body. So it is the most important thing that tells the personallity and class of people. According to the outlook of people, they have usually been evaluated since the past. It is an invariable element in the social history. In the frame of the facilities of every age, it took different shape. This is felt certainly in the middle ages and this condition is seen us in the different shapes in the West and East World in the middle ages. This condition changes according to the customs and social structure. Even this condition can be told with a common example in the West and East World. In such a way that: for an example, in that period the cloth of head is used with different names by Muslims and other publics. It took the name of "hat". So it explains that clothes showed change according to from culture to culture and from age to age. Even there is a change not only in its function and also its name.

When I look to the history, it is seen different things in the clothing culture that is one of the important factors and affects the social life of every public. In the clothes in Europe, a feminen structure is seen. Both women and men wore clothes that were made of weft, necklace, shiny fabric, silk, wool, velvet and embroidered brocade fabrics. While rich people were wearing quality clothes; noble people indulged theirselves. Because these clothes were accepted as a mesure of wealth. Even these clothes affect shapes of behaviour. Society of city and town is usually worker so, according to this ,they were wearing functional clothes.

Namely this new cloth understanding shows modification according to jobs, average of age, gender of people, country and espicially social class. This situation caused a new clothing culture that is specific to every community.

All times as, in the all period of middle ages, fashion changes similarly to present day. These clothes were signs that tell the social qualification. Namely these were as the identity of that person. These gave some information about class of that person and told that person was worker or employer. For example artisans wore uniforms in the ceremonies. The gown of physician or surgeon was long to ground and volatile and also it was completed with necklace shaped like medicine astrolabe. Its colour was red. Jews usually wear conical hats. The names of their hats were "Judenhat" or "roelle" that mean "circular gold badge" or "rota". Muslims wore the hats named "sarık".

The fashion in the clothing changes according to character of people. For example, people belong to the Canterbury guild wore clothes suitable to their temperament. Tailor and furnishers prepared clothes that would show their loyalty to the royal family. These clothes that were perapared according to the secular and religious structure told social classes.

People were sometimes looked to their clothes and according to this, respect was showed them. It is sign that clothing is important in the respect that show to

people and outlooking of people to you. And also even clothes that royal family wore were difference in terms of prices. The prices of clothes changed according to both facility of clothes and social class. For example, the prices of clothes that were wore by royal family were at least 400 mark.

The effect of international trade felt in the 10th century. The majestic woman fashion of this period were dresses with different coloured and one of long and other short sleeved. The waist belts namely belts were on the hip. This belt was very valuable. It was usually embroidered with gold and jewels.

When looked to the general facilities of the clothes in the Medieval Europe, the opinion is reached about that artistic and aesthetic phenomenons were used in the middle ages. The Crusades and religion wars affected both clothing and art.

Really, clothes had importance socially. Because the style of clothing was important factor that defined social stratus in the history. And also especially it was used as innovation indicator. The important sign of this is white gowns. All social classes dealt with finding a new dress to itself in the Medieval Europe. So this was the most important factor of fashion in that period. Even Cistercien sect and profession and university unities can be showed as examples.

As told above, the luxury of clothing appeared clearly among rich people as could be seen in the facilities of clothes. Even the laws about preventing extravagance helped to save the social order. Shortly, as can be seen all the ages in the history, you meet these facilities similar this style. Namely dress is not only cloth. So, if you want to understand social side of the history, you must examine the clothing culture. So It must be noted.

And also, I couldn't tell some important pieces of fashion as clothes and weavings; because this subject is very detailed subject. As a result, the clothing factor is specific to traditions and structures of societies. But I usually studied to tell the general facilities of clothes wore in the West Europe in the last periods of the middle ages in this paper. But we didn't use detail. And also we understood some facilities similar to the East World in this research. We told some comparisons with especially East world. This paper is only entry to this subject. So I hope it will be useful at least to people who will study subjects like this.